

Sant Martí del Puig de la Baga

Gisclareny

Ubicació

Comarca:	Berguedà
Lloc/Adreça:	Al capdamunt del pujol del Puig, situat a la dreta del Bastareny damunt el veïnat de l'Hostalet
Emplaçament	Pista de Bagà aGisclareny, PK, 5 pista forestal que condueix al Puig.Trencall a dreta 20 min
Alçada:	1020,9
Coordenades:	
Latitud:	42.26634
Longitud:	1.81003
UTM Est (X):	401861
UTM Nord (Y):	4680034

Classificació

Número de fitxa	08093 - 69
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Edifici
Estil / època:	Medieval Romànic Modern Barroc Popular
Segle	X-XIX
Estat de conservació	Regular
Notes de conservació:	L'església ha estat objecte de diverses campanyes de restauració. La primera va ser feta a la dècada de 1988 quan els amics del romànic de la vall del Bastereny, preocupats pel malestar de l'església de Sant Martí van emprendre algunes campanyes de restauració de la coberta de l'església i de les capelles laterals, així com la reparació del llosat interior. El 2005 l'alcalde de Gisclareny va fer una petició a la Diputació de Barcelona per a la restauració de l'església de Sant Martí previ acord i conveni de cessió amb el bisbat de Solsona. Aquest fet va generar que el 2007 s'empeguessin els treballs de restauració amb el desmuntatge de la coberta de l'absis amb seguiment arqueològic que comportà la recuperació d'una coberta de llosa més antiga. Per altra banda el 2008 es va procedir amb la consolidació del mur de ponent desmuntant part del parament de la façana per tornar-lo a

reposar.

Protecció	Inexistent
Número inventari	Si IPA. 3338
Generalitat i altres inventaris	
Accés	Fàcil
Ús actual:	Religiós
Titularitat	Pública
Titular:	002301800DG08A0001GX
Autoria de la fitxa	Pere Cascante i Torrella
Data de registre de la fitxa:	dt., 05/11/2019 - 01:00

Descripció

L'església de Sant Martí és encimbellada dalt del puig, o pujol que domina part de la vall d'Avellanet. Correspon amb un edifici d'una sola nau de planta rectangular i capçada a llevant per un absis semicircular i coronat a l'oest per un campanar d'espada de dos ulls que ocupa l'amplada de la nau a la. La coberta de la nau és de teula ceràmica damunt de cavalls i llates de fusta, mentre que la de l'absis i també del campanar és amb lloses de pedra. Encara s'endevinen les traces de les antigues testeres. La porta d'entrada es situa a migdia i està coronada per mitjà d'un arc adovellat de mig punt en pedra tosca i els muntants de pedra picada amb el marxapeu també de pedra calcària molt desgastada que dona pas a l'interior. Possiblement substitueix l'emplaçament de la originària. Al costat de ponent hi ha una finestra o espitllera d'esquexada simple oberta cap a l'interior i amb els muntants i llinda de pedra tosca. A prop de l'absis n'hi ha una segona de característiques similars a l'anterior; és adir amb els muntants i ampit de pedra tosca i coronada per un arc de perfil rebaixat també en pedra tosca. Aquesta finestra és de doble esqueixada L'absis situat a llevant i de forma semicircular hi té oberta al punt mig una finestra de doble esqueixada amb els muntants i ampits de pedra tosca i coronada per una cornisa també de pedra tosca que sosté el ràfec de la coberta. Cal destacar la presència d'una mènsula esculpida en forma de cilindre a la cornisa damunt de la finestra absidial, característica molt pròpia de les esglésies ceretanes com ara Santa Maria d'All, Sant Esteve de Guils, Santa Maria de Bolvir i sobretot Sant Serni de la Coborriu les quals estan datades de mitjans del segle XII. L'aparell dels elements decoratius és en pedra tosca mentre que la resta és de carreus de pedra més aviat ben treballats i escairats, units amb argamassa de calç i col·locats en filades regulars i horitzontals. Sembla que descansa damunt la base d'una estructura més antiga, possiblement rectangular, els fonaments de la qual es veuen a la part posterior. La fàbrica de la resta de la nau és més heterogènia i irregular ja que si bé la major part és de carreus de pedra més mal treballats i escairats, units amb morter de calç de color marró i vermellós s'observen diverses reparacions i ampliacions amb obra de maçoneria més mal treballada i escairada. També es pot observar el ràfec de llosa original de la coberta de la nau a sota un sobrealçament de maçoneria enlluïda amb una capa de morter calç de color vermellós en el que hi ha el ràfec de la coberta format per dues filades de teula girada i maó pla. Tant a migdia com a tramuntana hi ha afegides dues capelles barroques prop de l'absis que li confereixen un aspecte de "creu llatina". L'aparell és de maçoneria de carreus mal treballats i amb fragments de maó i llosa a trencajunt i enlluïts amb morter de calç. L'interior està cobert per mitjà d'una volta de canó enlluïda i pintada en color blau amb símbols d'estrelles pintades que descansa damunt una cornisa de guix pintada en color marró a manera d'imposta. Diverses obertures il·luminen l'interior, especialment al absis, però val a dir que es modificà considerablement al segle XVIII amb l'annexió de dues capelles al creuer cobertes amb volta d'arc rebaixat de maó i volta encofrada. El paviment és amb lloses de pedra de grans dimensions amb alguns trams de maons ceràmics de 15 x 15 cm amb marques de terrissaire i amb la part del presbiteri diferenciada mitjançant dos graons de pedra picada i la conca absidial amb dos arcs més. A la part central s'observen dues grans lloses de pedra, una amb la data

de 1790 que tapien els forats de dues cavitats, mal anomenades "cripta" i destinades a hipogeus o osseres col·lectives. Al voltant de la nau es conserva encara el banc de pedra corredor i al forat de l'absis i als peus de l'església hi ha les escales de pedra que permetien l'accés a l'antic cor, avui desaparegut i del que es conserven únicament els ancaixos de les bigues de suport. En un costat hi ha la fornícula amb l'antiga pica baptismal de l'església amb restes pictòriques al seu damunt fetes a carbó.

L'aparell i també la forma constructiva són de carreus de pedra calcària més aviat mal tallats i units amb morter de calç i les parts principals estan enlluïdes amb morter de calç. Al costat de l'epístola hi ha encara la biga de fusta amb el cap treballat en forma humana que hauria sostingut la llàntia del sant. A l'embocadura de la capella de migdia hi ha restes d'un arc amb restes pictòriques i a l'intrínsec de la capella de tramuntana es conserva la base de l'antic altar barroc de perfil bombat. Al costat oposat de l'absis hi ha les restes de l'armari per als objectes litúrgics. L'estat del conjunt interior, malgrat que l'església fos objecte de diverses campanyes de restauració primer pels amics dels monuments de la vall del Bastareny i després pel Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona és abandonat atès que l'església es manté oberta per als excursionistes i caminants que busquen refugi. L'església està tancada darrere un recinte oval que ressegueix el perímetre de l'antiga sagrera medieval delimitada per un mur de pedra accessible per ponent per mitjà d'unes escales de pedra

Observacions:

L'església encara que estigui molt alterada per les reformes de l'època moderna es pot endevinar que en un origen hauria estat composta per una sola nau rectangular capçada al'est mitjançant un absis semicircular i coronada per un campanar de cadireta. Desconeixem si l'absis originari era carrat, hipòtesi del tot creïble si tenim en compte l'origen del lloc el segle X. Cap a mitjans del segle XII o principi del XIII es deuria bastir la major part de la fabrica actual amb coberta de lloses de pedra i sengles murs capcers a llevant i ponent. L'interior deuria estar enlluït amb un estuc blanquinós i possiblement decorat amb pintures murals. Aprofitant el gruix dels murs de la nau s'hi haurien oberts alguns arcosolis o capelles decorades amb pintura mural i d'advocació desconeguda. Després de la pesta negra i crisi baix medieval, coincidint en el moment de major esplendor de la veïna casa del Puig l'església va patir noves reformes destacant la construcció d'un cor de fusta elevat als peus de la nau, la supressió de l'antiga espadanya per l'actual, la redecoració interna de l'església i el sobre alçament de la coberta. Ja al segle posterior s'hi degueren construir els hipogeus de l'interior de la nau així com el sobrealçament de l'espai presbiterial i la pavimentació de l'interior. L'obertura de les capelles de migdia i tramuntana es deuria practicar en aquesta centúria, motiu del qual comportà l'obertura d'un gran esvoranc al gruix de la paret de la nau per a encabir-hi aquests elements. Les darreres reformes que es deurién portar a terme serien la construcció de la coberta de teula ceràmica, i la redecoració interna de l'església amb pintures que recordaven un cel estrellat.

Història

Segons Martín (Martín, 2005) l'indret del Puig ja apareix esmentat en l'acta de consagració de Sant Miquel de Turbians el 948 "...entrego a l'esmentada parròquia les vil·les que s'han esmentat amb els seus termes, els quals afronten, per una banda, amb el terme de Bagà, per l'altra, amb el terme de Vallcebre, el de Saldes i, per l'altra, amb els termes de Molnells o del Puig [de Sant Martí]." (Martín, E inèdit del doc.ADCU). Posteriorment el lloc de Puig ens és esmentat amb les donacions del monestir de Sant Lloç prop Bagà el 961 "in valla buchranense, casas curtes et ortos, terras et vineas cultas vel incultas molendinis, aquis, aquiductis in Vilalta et in Marolaet in ipso Puio, et in Rus et Perdinela" (Serra i Vilaró, J; 1989. Llibre III P.82). Tanmateix és en la documentació d'aquest monestir quan se'n fa major referència ja que el 983 i posteriorment el 1003 es fa una donació de terres del mas Puig. I parla també d'un lloc dit Querol proper al Puig "I pècia de vinea ad domum Scti Laurencii monasterii, qui est in valle Buchuranense. Et advenit illa

ipsa vinea de comparacione, in chomitatum Cerdaninense, in valle Buchuranense, in apennico de ipso Puio, in locum qui dicunt Cherol". El document esmenta les afrontacions que són "In vinea de Olibane vel eres suos, et de alia in ipsa Rocha Rotunda, et de III in vinea de Orifeitayyi fuit condam..." (Bolós-Pagès, 1986) Bolós interpreta com a Sant Martí del Puig sense poder especificar la roca rodona. Nosaltres pensem que la roca rodona podria correspondre el pujol arrodonit on més tard s'hi alçarà l'església de Sant Martí. L'església de Sant Martí aviat es va convertir en una parròquia ja que el 1197 se l'esmenta com una parròquia. El 1288 el capellà del Puig Berenguer de Gaamir va arrendar del clergue de Gavarrós (Berenguer de Ça Rocha) amb totes les entrades, oblacions, defuncions, conreus, cases, possessions i altres drets que posseïen i li corresponien com també tot el de la seva església i sufragània de santa Maria de Faia (santa Magdalena) (Serra i Vilaró, J ;1989 Ob cit. Llibre III. P.253) . Aquest acord incluí a Ça Rocha de residir a la parròquia "ibi residentiam pesonalem"i garantir servei religiós a les esglésies. Segons Serra i Martín conflictes posteriors acabaren imposant una multa de 150 sous a Gaamir i la confirmació de Berenguer de Ça Rocha com a rector del Puig. Altres documents són el 1295 l'església va rebre una deixa testamentària de 20 sous per part de Galceran de Pinós i Santa Maria de Faia de 10 sous. S'hi té documentada una petita comunitat de clergues que hi feien oficis diurns i també nocturns. Consta que el 1368 el rector del Puig va entrar en brega amb els homes de Berga als plans de Reboll. En conseqüència els bisbe d'Urgell va absoldre a tots els rectors i en va reposar de nous. En aquesta data l'església va perdre la categoria de parròquia i va passar a ser una sufragania de Gosclareny. També hi ha esment el 1399 que els prohoms del Puig van comprar als còsols de Bagà un encencer, una custòdia de llautó en la que nen van pagar 2 lliures i quatre sous (Baronies, ob cit. P47). La importància del lloc del Puig era cabdal pels barons de Pinós. Tant és així que els rectors d'aquesta parròquia van finançar la construcció de la capella de Santa Maria a l'església de Sant esteve de Bagà. Així el 1396 es cobreix "la quapela nova de sent guyla (Julià)" a l'angle sud-oest del temple que va ser per Oliver Saig, rector de Sant Martí del Puig. A la clau de la volta s'hi va gravar "el ont floré" un puig coronat per una flor de lis fent referència al Puig i la qual n'era titular Oliver Saig (Galí, F, D i Lacuesta, C , R, 2010). Tot i així pensem que els terratremols de 1427 i 1428 van sacsejar de forma profunda la vall provocant alguns estralls a Sant Martí. Posteriorment el 1593 la parròquia de Turbians i la seva sufragania del Puig van passar a dependre formalment del bisbat de Solsona . Tot i així i a causa d'un contenciós amb el bisbat d'Urgell, el canvi jurisdiccional no es va portar a terme fins 1624.. El 30 de setembre de 1729 i en motiu d'una visita pastoral, el visitador fa constància l'absència dels ornaments necessaris per a la litúrgia, (DDAA. SPAL. 2014) No obstant en el cadastre de 1776, la masia i lloc del Puig estava a mans de la família Bover (AMG, cadstre 1776) i sabem a través de la documentació eclesiàstica que alguns dels rectors de l'església de Gisclareny i del Puig procedieb d'aquesta mateixa casa. Així Julià i Martí Bover eren germans sacerdots i fadrísters ja que l'hereu del mas era Joan Bover i segons Martín encara hi havia un altre germà de nom Josep que era ferrer.Julià va ser rector durant 18 anys a Gisclareny on el seu testament va encarregar un enterrament amb dotze sacerdots, tes misses cantades i una ofrena de pai i vi a l'església de Sant Martí. Va donar 900 lliures a la fundació de Sant Julià i va nomenar al seu germà Martí sacerdot de Gisclareny i li va encarregar que fes dotze misses anuals els dies especificats i va crear una causa pia de " col·locar donzelles en espiritual matrimoni" i especificant que fossin filles dels germans donant-los uina pensió de 20 lliures anuals en el moment del casament. Aquesta dot s'havia de donar als descendents de l'hereu de forma perpetua mente que la la resta de germans només es lliurés fins a la quarta generació (Martín, 2005. P.33).Aquest element podria explicar la quantitat de reformes portades a terme a l'església de Sant Martí com ara l'annexió de les dues capelles a migdia i tramuntana de la nau, la construcció dels hipogeus el 1787 entre altres. El 1936 i amb l'inici de la guerra civil es va desmuntar l'antic cor de fusta i possiblement també els retaules així com també les dues campanes de l'església, una de les quals va ser custodiada a Gisclareny. A més aquestes destrosses deurien ser més evidents per la posició estratègica i proximitat amb el congost dels empedrats. Aquest fet podria haver donat lloc a la gran quantitat de trinxeres que hi ha excavades als voltants de l'església. A la d'ecada dels 40 es van construir uns nínxols adossats a la façana nord i es va costejar la fabricació d'una nova campana que va ser guardada a l'ajuntament de Gisclareny fins el 1989 (Caballè Cantalapedra, F; 1995 p-26). Finalment la dècada de 1970 i 1980 membres de l'associació dels amics dels monuments de la vall del Bastareny emprengueren algunes tasques de neteja i repicat de paraments interns així com repas de la teulada. Aquestes tasques es van

completar el 1988 amb la reposició i renovació de la majoria de les cobertes de les esglésies. Finalment el 2005 l'ajuntament de Gisclareny va signar un conveni de cessió del monument durant 30 anys amb el bisbat de Solsona oi aixó va fer que es sol·licités ajuda al Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona per a la seva restuarció. Aquestes tasques es van realitzar entre els anys 2007 i 2008.

Bibliografia

- BOLÓS MASCLANS, J; PAGÈS(1986). El monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Artestudi. Barcelona. P .71, 200;
- CABALLÈ I CANTALAPIEDRA, F (1996). Les tres-centes cases de Giscareny. Columna Albí. P.55.
- CASCANTE I TORRELLA, P (2017). Memòria i estudi històric i constructiu de la masia de Vilalta de Sant Mateu de Bages.
- GALÍ F, D; LACUESTA CONTRERAS, R (2010). Evolució històrica i constructiva de l'església de Sant Esteve de Bagà a partir de les fonst documentals. SPAL (Inèdit).
- MARTIN, E (2005 Una mirada sobre la història de Gsclareny.P.15, P.32, 33.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. Inventari de Patrimoni arquitectònic (IPA). Fitxa núm. 3338; SERRA i VILARÓ , J (1989). Les Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius. Llibres I, II i III. AHG. Cadastre de 1776.
- ACA. Llibrets de compliment pasqual. Amillament de 1863. Extret de Martín, E. 2205. Annex 21 .
- ADCU. Acta de consagració de Sant Miquel Turbians (inèdit).
- DDAA. (2014). "Església de Sant Martí del Puig de la Baga. Gisclareny". Restaurar o reconstruir. Actualcions del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local en els monuments . Memòria SPAL 2010-2012. P-581-588.

